

مرکز مطالعات راهبردی آجا

فصلنامه پژوهش‌های راهبردی ارتش

شاپای انتشار: ۲۷۸۳۴۲۱۲

سال پنجم، شماره شانزدهم

تابستان ۱۴۰۵

صص: ۷۱-۸۸

چشم‌انداز و اهداف کلان مؤثر بر ارتقاء جایگاه ژئوپلیتیکی ج.ا. ایران در شبه‌قاره هند

سید عباس عراقچی^۱، محمد شاه محمدی^{۲*}، غلامرضا نصیرپور^۳، محسن درویشی^۴

چکیده

ایران در یکی از حساس‌ترین مناطق ژئوپلیتیکی دنیا قرار دارد و منطقه شبه قاره هند، به‌عنوان یکی از نقاط کانونی در تقاطع آسیای مرکزی، خاورمیانه و جنوب شرقی آسیا، اهمیت بالایی در سیاست خارجی ایران دارد. از این رو این پژوهش با روش آمیخته و با استناد به اسناد بالادستی نظام، داده‌های میدانی و نظرات خبرگان، به دنبال ترسیم چشم‌انداز و اهداف کلان مؤثر بر ارتقاء جایگاه ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران در شبه‌قاره هند است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد، جمهوری اسلامی ایران با تحقق اهداف کلان شامل: گسترش همکاری‌های اقتصادی و انرژی، تحکیم روابط فرهنگی و تاریخی، همکاری‌های علمی و فناوری، مقابله با تحریم‌ها و فشارهای بین‌المللی، تقویت روابط سیاسی و دیپلماتیک، همکاری‌های امنیتی و نظامی، حمایت از وحدت جهان اسلام، تقویت دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای، توسعه زیرساخت‌های ارتباطی و ترانزیتی ضمن تثبیت جایگاه خود به عنوان یک بازیگر کلیدی جایگاه ژئوپلیتیکی خود را در منطقه شبه قاره هند ارتقاء خواهد داد.

واژگان کلیدی: ژئوپلیتیک، شبه قاره هند، چشم‌انداز، اهداف کلان

استناد: عراقچی، سید عباس؛ شاه محمدی، محمد؛ نصیرپور، غلامرضا؛ درویشی، محسن (۱۴۰۵). چشم‌انداز و اهداف کلان مؤثر بر ارتقاء جایگاه ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران در شبه‌قاره هند. *فصلنامه پژوهش‌های راهبردی ارتش* ۵ (۱۶) ۷۱-۸۸.

۱. دانشیار دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه. تهران. ایران.

۲. دانشیار دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی. (نویسنده مسئول) mohammad.shm1347@gmail.com

۳. استادیار دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا. تهران. ایران.

۴. دانشجوی دکتری دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی. تهران. ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۳/۱۰

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۵/۲۳

مقدمه

ژئوپلیتیک عبارت است از علم مطالعه روابط متقابل جغرافیا، قدرت و سیاست و کنش‌های ناشی از ترکیب آن‌ها با یکدیگر (حافظ‌نیا، ۱۳۹۹: ۴۹). منطقه شبه قاره هند با داشتن جمعیتی بیش از یک میلیارد و هشتصد میلیون نفر، منابع طبیعی گسترده، و موقعیت راهبردی در تقاطع آسیای مرکزی، خاورمیانه و جنوب شرقی آسیا، از اهمیت بالایی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران برخوردار است (هادی‌پور و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۰). این منطقه با داشتن کشورهای هند، پاکستان، بنگلادش و ... دارای اشتراکات فرهنگی، دینی و تاریخی فراوانی با ایران است که می‌تواند زمینه لازم برای توسعه روابط عمیق‌تر فرهنگی و سیاسی را فراهم کند. وجود جامعه‌های فارسی‌زبان، مسلمانان شیعه، و تمدن‌های تاریخی مشترک، فرصت‌های فراوانی برای گسترش نفوذ ژئوپلیتیکی ایران در این منطقه را فراهم کرده است. با این حال، روابط فعلی ایران با کشورهای منطقه شبه‌قاره هند به‌ویژه در حوزه‌های سیاسی و اقتصادی به دلیل عدم بهره‌برداری از توانمندی‌های دیپلماتیک و پتانسیل‌های تجاری موجود، در سطح مطلوبی قرار ندارد (احمدیان و حسینی، ۱۴۰۲: ۷۸). و بررسی‌ها نشان می‌دهد که همکاری‌های متقابل در زمینه‌های انرژی و حمل‌ونقل هنوز به حد انتظار نرسیده است (زارعی و نعمتی، ۱۴۰۲: ۹۵). این در حالی است که مقام معظم رهبری در دیدار با نخست‌وزیر هند در خرداد ۱۳۹۵ فرمودند: "در سیاست خارجی، ترجیح شرق بر غرب، ترجیح همسایه بر دور، ترجیح ملت‌ها و کشورهایی که با ما وجه مشترکی دارند بر دیگران، یکی از اولویت‌های امروز ما است"

جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک قدرت منطقه‌ای و جهانی، همواره نقش مهمی در تحولات ژئوپلیتیکی جهان ایفا کرده است. و با توجه به موقعیت راهبردی و تاریخی خود، به دنبال تقویت جایگاه ژئوپلیتیکی خود در شبه قاره هند است. (راجا موهان، ۲۰۱۶: ۲۰).

لذا این پژوهش با استناد به اسناد رسمی نظام، تحلیل داده‌های میدانی و نظرات خبرگان، به دنبال ترسیم چشم‌انداز و اهداف کلان ژئوپلیتیکی مؤثر بر ارتقاء جایگاه ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در شبه‌قاره هند است.

تدوین چشم‌اندازی بلندمدت برای ج.ا.ایران در این منطقه، نقشه‌راهی جامع برای سیاست‌گذاران، دیپلمات‌ها و برنامه‌ریزان کشور فراهم کرد و در صورت بی‌تفاوتی نسبت به این پژوهش، مزایای اقتصادی، سیاسی و فرهنگی این منطقه کمتر مورد توجه قرار خواهد گرفت و سبب خواهد شد که رقبا و دشمنان منطقه‌ای و بین‌المللی، این فضا را به‌خوبی پر کنند و منافع ملی ایران را در معرض خطر قرار دهند. و سؤال اصلی این پژوهش این است که، چشم‌انداز و اهداف کلان ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران در منطقه شبه قاره هند چیست؟

پیشینه‌های مرتبط با موضوع مقاله:

جدول ۲: پیشینه‌های مرتبط با موضوع مقاله:

عنوان پروژه	فرصت‌ها و تهدیدهای ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در حوزه شبه قاره هند (با رویکرد توسعه یا افزایش قدرت ملی ج.ا.ایران)
پژوهشگر	شاه‌مرادی، حسین
تاریخ و محل اجرا	فروردین ۱۳۹۸، دانشگاه عالی دفاع ملی - پژوهشکده امنیت-گروه ژئوپلیتیک
نتایج	ژئوپلیتیک شبه قاره هند از بحران‌ها و چالش‌های عدیده‌ای رنج می‌برد که مسائلی چون دولت‌های فروپاشیده، تروریسم، بحران هسته‌ای میان هند و پاکستان و اختلاف این دو کشور بر سر حاکمیت کشمیر از جمله این موارد هستند این چالش‌ها و تهدیدات با توجه به اصل همسایگی امنیت و منافع ملی ایران را در طی سالیان متمادی مورد تهدید قرار داده‌اند در کنار این بحران‌ها و چالش‌ها شبه قاره هند دارای ظرفیت‌ها و پتانسیل‌هایی نیز می‌باشد که می‌تواند در افزایش قدرت ملی ایران مؤثر واقع شود. بنابر نتایج تحقیق مزبور جمهوری اسلامی ایران می‌تواند از طریق به‌کارگیری قدرت نرم بالاخص دیپلماسی فرهنگ پویا و همچنین دیپلماسی فعال انرژی از ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی این منطقه در جهت توسعه قدرت ملی خود بهره‌برداری و چالش‌های موجود در آن را در راستای منافع خود مدیریت کند
اشتراک	در این پروژه تلاش شده تا ضمن شناسایی و بررسی فرصت‌ها و چالش‌های موجود در فضای ژئوپلیتیکی شبه قاره هند نحوه تأثیرگذاری موارد مزبور بر منافع ملی ج.ا.ایران بررسی شود که در ادبیات نظری ما را یاری خواهد رساند.
افتراق	روش و اهداف آن با تحقیق پیشروی متفاوت می‌باشد
عنوان مقاله:	فرصت‌های ژئوپلیتیکی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در جنوب آسیا (شبه‌قاره هند)
پژوهشگران	هادی‌پور، میثم؛ خراشادی زاده، محمدرضا؛ سجادپور، سید محمدکاظم؛ حافظ نیا، محمدرضا
تاریخ و محل چاپ	پاییز ۱۳۹۸، نشریه جغرافیا و توسعه
نتیجه	مبتنی بر یافته‌های پژوهش سازه ژئوپلیتیکی جنوب آسیا یک سازه رقابتی است از آنجا که کشورها در ساختارهای رقابتی برای پیشی‌گرفتن از سطوح بالاتر با عوامل خارج از منطقه ارتباط می‌گیرند این شرایط می‌تواند بستری برای توسعه منافع ملی کشوری چون ایران که دارای تجانس‌های کارکردی و ساختاری جنوب آسیا است، باشد. در این راستا سیاست کلان جمهوری اسلامی ایران در منطقه بهتر است به گونه‌ای باشد که ضمن تأمین منافع ملی کمترین آسیب را بر روی سیاست خارجی ایران و بیشترین منافع را برای ایران فراهم نماید از نظر نگارنده سیاست خارجی ایران باید در ۲ دو محور دنبال شود: ۱- سیاست هم تکمیلی، ۲- سیاست همراه‌سازی

از آنجایی که این تحقیق به بررسی فرصت‌های ژئوپلیتیک سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در جنوب آسیا (شبه‌قاره هند) پرداخته در بحث محیط مورد مطالعه با تحقیق پیشروی مشترک و در مطالعه فرصت‌های این منطقه در ارتقاء جایگاه جمهوری اسلامی ایران یاری رسان محقق می‌باشد	نقاط اشتراک
این تحقیق صرفاً به ارائه دو سیاست ۱- سیاست هم‌تکمیلی ۲- سیاست همراه‌سازی اشاره نموده و از لحاظ اهداف با تحقیق پیشروی متفاوت است.	نقاط افتراق
تأثیر موقعیت ژئوپلیتیکی هند در همگرایی اقتصادی با ایران	عنوان مقاله:
متقی دستنائی، افشین؛ رحمانی، حامد	پژوهشگران
بهمن ماه ۱۴۰۰، اولین همایش بین‌المللی حکمرانی و کشور در ایران	تاریخ و محل چاپ
نتایج تحقیق حاکی از آن است که از طرفی، منازعات ژئوپلیتیکی و واگرایی کشور هند با چین به دلیل اختلافات مرزی و دستیابی به سلاح‌های هسته‌ای تسلیحاتی و منازعات ژئوپلیتیکی و واگرایی هند با پاکستان به دلیل مسائلی چون، درگیری کشمیر، مسأله آب رودخانه‌ها، درگیری کارگیل، تبادل آتش در امتداد خط کنترل، درگیری بین نیروهای امنیتی و ستیزگران در جامو و کشمیر و درگیری در سیاجن و از طرفی، عدم مداخله ایالات متحده آمریکا باعث شکل‌گیری همگرایی اقتصادی دو کشور هند و ایران می‌شود.	نتیجه
از آنجایی که این تحقیق به تأثیر موقعیت ژئوپلیتیکی هند در همگرایی اقتصادی با ایران پرداخته در ادبیات تحقیق یاریرسان محقق می‌باشد و از لحاظ محیطی بخشی از محیط مورد مطالعه را مورد توجه قرار داده است	نقاط اشتراک
این تحقیق از لحاظ روش و اهداف با تحقیق پیشروی متفاوت است.	نقاط افتراق

ادبیات نظری تحقیق:

ایران: ایران با پانزده کشور همسایه دارای مرز آبی و خشکی است، ضمن اینکه با برخورداری از بخش قابل توجهی از انرژی جهان، داشتن تسلط ژئوپلیتیکی بر بیش از نیمی از ذخایر انرژی دنیا در منطقه خلیج فارس جایگاه مهم در میان کشورهای صادرکننده نفت و نهایتاً، نقش بالقوه ایران در تأمین امنیت اقتصادی و انرژی در جهان برجستگی خاصی دارد. به دلیل اهمیت و حساسیت این موقعیت ژئوپلیتیکی است که قدرت‌های بزرگ، مانع تقویت و نقش‌آفرینی یک ایران ناهماهنگ با نظام بین‌المللی هستند (ایزدی، ۱۳۹۶: ۴۷-۴۸).

هند: موقعیت ژئوپلیتیکی هند و شرایط عدم همگرایی سیاسی و اقتصادی با برخی همسایگان نزدیک این کشور از جمله مواردی چون دشمنی دیرینه با پاکستان و روابط خصمانه چین با این کشور را می‌توان به نحوی، موقعیتی مناسب برای استفاده کشورهای دیگری همچون ایران دانست که متأسفانه تا به امروز حرکت مناسب و درخوری در این خصوص انجام نگرفته است. از این رو، این دو کشور می‌توانند با ایجاد روابطی نزدیک و همه‌جانبه به شکل‌گیری همگرایی

مثبت در روابط دوجانبه خود دست پیدا کنند. از طرفی، منازعات ژئوپلیتیکی و واگرایی کشور هند با چین به دلیل اختلافات مرزی و دستیابی به سلاح‌های هسته‌ای تسلیحاتی و منازعات ژئوپلیتیکی و واگرایی هند با پاکستان به دلیل مسائلی چون، درگیری کشمیر، مسأله آب رودخانه‌ها، درگیری کارگیل، تبادل آتش در امتداد خط کنترل، درگیری بین نیروهای امنیتی و سبیزگران در جامو و کشمیر و درگیری در سیاجن باعث شکل‌گیری همگرایی اقتصادی دو کشور هند و ایران می‌شود. (متقی دستنایی، افشین و همکار، ۱۴۰۰: ۱)

پاکستان: پاکستان کشوری در جنوب آسیا واقع در منطقه شبه‌قاره هند می‌باشد که از نظر موقعیت جغرافیایی و راهبردی، دارای اهمیت ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی قابل توجهی است. این کشور از غرب با افغانستان و ایران، از شرق با هند، از شمال با چین و آسیای مرکزی و از جنوب با اقیانوس هند هم‌مرز است (حسینی و عبداللهی، ۱۴۰۲: ۱۳۱). موقعیت جغرافیایی پاکستان به عنوان پل ارتباطی میان مناطق مختلف آسیا، آن را به یکی از کشورهای کلیدی در مسیرهای تجاری و انرژی تبدیل کرده است (علیزاده و موسوی، ۱۴۰۱: ۸۹). این موقعیت راهبردی همچنین باعث شده تا پاکستان در بازی قدرت‌های بزرگ منطقه‌ای و جهانی نقش مهمی ایفا کند (کریمی و نوری، ۱۴۰۲: ۱۵۶) این موقعیت ژئوپلیتیکی باعث شده پاکستان در محورهای ترانزیتی، انرژی و امنیت منطقه‌ای نقش کلیدی ایفا کند. در حوزه روابط بین‌المللی، پاکستان به عنوان یکی از کشورهای راهبردی در منطقه، اغلب در تعامل مستقیم با ایران قرار دارد. این دو کشور در حوزه‌های مختلفی از جمله ترانزیت انرژی، خطوط لوله و کریدورهای حمل‌ونقل منطقه‌ای رقابت دارند و پاکستان خود را در برخی موارد رقیب بالفعل ایران در منطقه می‌داند (نصیری، ۱۳۹۹: ۸۱)

از منظر ژئوراهبردی، پاکستان در چارچوب سه نظریه کلاسیک ژئوپلیتیک جایگاه ویژه‌ای دارد: **نظریه هارتلند مکیندر:** پاکستان در محدوده هلال داخلی و محاوره با "Heartland" قرار گرفته و در راهبردهای خشکی محور از اهمیت بالایی برخوردار است.

نظریه قدرت دریایی ماهان: با توجه به دسترسی مستقیم به اقیانوس هند از طریق سواحل خود، پاکستان از ظرفیت‌های مانور دریایی قابل توجهی بهره‌مند است.

نظریه ریملند اسپایکمن: پاکستان در منطقه ریملند واقع شده و توانایی تلفیق قدرت‌های خشکی و دریایی را داراست. این موقعیت راهبردی، پاکستان را در سیاست کانتینمنت آمریکا - هدفمند محدود کردن گسترش کمونیسم - به عنوان یک بازیگر کلیدی در منطقه جنوب آسیا معرفی می‌کند (زارعی و رضایی، ۱۴۰۲: ۳۰۶-۳۰۷)

این موقعیت ژئوپلیتیکی منحصربه‌فرد، پاکستان را به نقطه‌ای حیاتی در روابط قدرت‌های بزرگ

منطقه‌ای و جهانی تبدیل کرده است (محمدی و حسینی، ۱۴۰۱: ۱۸۹)

بنگلادش: بنگلادش با وجود کم‌حجم بودن از نظر وسعت جغرافیایی، به دلیل موقعیت راهبردی خود در جنوب شرقی آسیا و مجاورت شمال اقیانوس هند، از اهمیت ژئوپلیتیکی بالایی برخوردار است. این کشور از یک سو مورد توجه ابرقدرت‌ها و از سوی دیگر تحت نظر کشورهای همجوار نظیر هند، پاکستان و چین قرار دارد (حسینی و علیزاده، ۱۴۰۲: ۷۸). خلیج بنگال که در جنوب بنگلادش واقع شده، یکی از مناطق دریایی کلیدی جهان محسوب می‌شود. این خلیج نه تنها به عنوان مسیر اصلی تجارت دریایی بین خاور دور و غرب عمل می‌کند، بلکه ذخایر طبیعی ارزشمندی از جمله نفت و گاز را نیز در خود جای داده است. دسترسی و کنترل بر این خلیج برای کشورهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای از اهمیت حیاتی برخوردار است (کریمی و نوری، ۱۴۰۱: ۱۲۵). روابط ایران و بنگلادش به دلیل فاصله جغرافیایی قابل توجه، از نظر فضایی محدود بوده است. با این حال، حضور جامعه مسلمان شیعه، آموزش زبان فارسی در مؤسسات آموزشی و اشتراکات مذهبی، بنگلادش را به یکی از شرکای بالقوه برای ایران در منطقه تبدیل نموده است (رضایی و محمدی، ۱۴۰۲: ۱۵۶)

موقعیت ژئوپلیتیکی شبه قاره هند:

شبه‌قاره هند شامل هفت کشور اصلی است: هند، پاکستان، بنگلادش، سریلانکا، نپال، بوتان و مالدیو. این منطقه برای نخستین بار توسط کوهن در سال ۱۹۶۳ به عنوان یک حوزه ژئوپلیتیک مستقل معرفی گردید (کوهن، ۲۰۰۹: ۶۱۲). این تعریف ژئوپلیتیکی به عنوان چارچوب تحلیلی، به درک بهتر از پویایی‌های سیاسی، اقتصادی و امنیتی منطقه کمک می‌کند (احمدیان و حسینی، ۱۴۰۲: ۸۹). موقعیت جغرافیایی مشترک این کشورها و تاریخ پیوندمند آن‌ها، شبه‌قاره هند را به یک واحد تحلیلی منسجم در مطالعات ژئوپلیتیک تبدیل کرده است (رضوی و محمدی، ۱۴۰۱: ۱۳۵). این منطقه با توجه به تنوع قومی، مذهبی و سیاسی خود، همواره مورد توجه قدرت‌های منطقه‌ای و جهانی قرار داشته است (زارعی و نعمتی، ۱۴۰۲: ۷۸)

تنوع قومی، فرهنگی و مذهبی در شبه قاره هند: این منطقه از نظر قومی و فرهنگی دارای پیچیدگی بالایی است. حضور گروه‌های قومی، زبانی و مذهبی متنوع در داخل مرزهای ملی و همپوشانی فرهنگ‌ها و تمدن‌های مختلف، منجر به شکل‌گیری یک هویت چندفرهنگی پویا شده است که بستری برای هویت سیاسی و اجتماعی منطقه‌ای فراهم کرده است (محمدی و عبداللهی، ۱۴۰۲: ۱۰۳). این تنوع فرهنگی که ریشه در تاریخ طولانی این منطقه دارد، هم به عنوان عامل تقویت همبستگی منطقه‌ای و هم به عنوان چالشی برای ثبات سیاسی عمل کرده است (حسینی و علیزاده، ۱۴۰۱: ۱۴۵). تلاقی تمدن‌های هندو، اسلامی، بودایی و

مسیحی در این منطقه، باعث ایجاد مجموعه‌ای غنی از آداب و رسوم، زبان‌ها و باورهای متقابل شده است که هویت منحصر به فرد شبه‌قاره هند را رقم زده است (کریمی و نوری، ۱۴۰۲: ۸۹).

روابط تمدنی شبه قاره هند با ایران: شبه‌قاره هند از سمت جنوب شرقی با فلات ایران هم‌مرز بوده و از دیرباز دارای ارتباطات فرهنگی و تمدنی عمیق با ایران است. قبایل هندواروپایی (آریایی‌ها) از یک ریشه مشترک سرچشمه گرفته و به دو مسیر مهاجرتی ایرانی و هندی تقسیم شدند (لعل‌نهر، ۱۳۶۱: ۲۴۶-۲۴۷). این پیوند تاریخی، زمینه‌ساز تبادلات فرهنگی، زبانی و مذهبی بین دو منطقه شده است (احمدی و صادقی، ۱۴۰۲: ۱۷۸). حضور ایرانیان در دوران اشکانیان و ساسانیان در مناطق شمالی شبه‌قاره، این ارتباطات را تقویت کرد و باعث گسترش عناصر فرهنگی ایرانی در ادبیات، هنر و معماری هند شد (نعمت‌اللهی و فرجی، ۱۴۰۱: ۸۹). این روابط تمدنی عمیق، همچنان به عنوان پایه‌ای برای همکاری‌های فرهنگی و انسانی بین ایران و کشورهای شبه‌قاره هند عمل می‌کند (موسوی و کاظمی، ۱۴۰۲: ۱۵).

جمعیت مسلمان و شیعیان: در حال حاضر، یک سوم مسلمانان جهان در جنوب آسیا ساکن هستند. شیعیان در این منطقه حدود ۱۰-۱۵ درصد از جمعیت مسلمانان را تشکیل می‌دهند. آمار تقریبی نشان می‌دهد که در پاکستان و هند نیز این نسبت ۱۰-۱۵ درصد است، در حالی که در کشورهایی مانند بنگلادش و سریلانکا این درصد کمتر از یک درصد گزارش شده است (حسینی و رضوی، ۱۴۰۲: ۲۳۴). حضور قابل توجه جمعیت شیعی در پاکستان و هند، زمینه‌ساز همکاری‌های مذهبی و فرهنگی با کشورهای شیعه‌گرا مانند ایران شده است (کریمی و نوری، ۱۴۰۲: ۱۵۶) و این عامل مذهبی به عنوان یکی از پایه‌های ارتباطی بین کشورهای جنوب آسیا و خاورمیانه عمل کرده است (زارعی و عبداللهی، ۱۴۰۲: ۸۹).

پارسی‌ها در هند و پاکستان: حضور جمعیت پارسی‌زبان در هند و پاکستان به دوره‌های قدیمی برمی‌گردد. جمعیت زیادی از پارسی‌ها در بمبئی، کراچی، حیدرآباد و بنگلور زندگی می‌کنند و نقش مهمی در توسعه اقتصادی، فرهنگی و علمی این کشورها داشته‌اند (توینینگ^۱، ۲۰۰۸: ۳).

زبان و فرهنگ فارسی در شبه قاره هند: زبان و ادبیات فارسی از هزاران سال پیش در جنوب آسیا حضور مؤثر داشته است. اسلام در این منطقه از قرن هفتم میلادی از طریق تاجران عربی گسترش یافت و در دوران میانه، زبان فارسی به زبان رسمی و فرهنگی منطقه تبدیل شد این نفوذ فرهنگی به گونه‌ای است که امروزه زبان فارسی در دانشگاه‌های هند به صورت

¹ Twinning

رسمی تدریس می‌شود (نجفی و حامدی، ۱۴۰۲: ۶۷). حضور فرهنگ فارسی در شبه‌قاره هند، نه تنها در حوزه ادبیات، بلکه در معماری، موسیقی و آداب اجتماعی نیز تأثیرگذار بوده است (باقری و رحیمی، ۱۴۰۱: ۸۹). این ارتباط فرهنگی عمیق، پایه‌ای برای همکاری‌های فرهنگی و آموزشی بین ایران و کشورهای شبه‌قاره هند فراهم کرده است (نعمت‌آبادی و قاسمی، ۱۴۰۲: ۱۵۶).

چالش‌های انرژی و منابع در شبه‌قاره هند: کشورهای جنوب آسیا به دلیل وابستگی شدید به واردات انرژی، با چالش‌های متعددی نظیر وابستگی به منابع خارجی، نیاز اساسی به سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدیدپذیر، فشارهای ناشی از افزایش تقاضای انرژی و کاهش منابع آب و زمین مواجه هستند (موسوی و کریمی، ۱۴۰۲: ۱۲۳). منابع جایگزین انرژی در منطقه از جمله میانمار، آسیای مرکزی و کشورهای خلیج فارس به عنوان گزینه‌های جایگزین برای ایران مطرح شده‌اند. پروژه‌های زیرساختی انرژی مانند خطوط لوله TAPI و MBI و همکاری‌های گازی با قطر و عربستان سعودی، از جمله راهبردهای کلیدی در سیاست‌های انرژی منطقه‌ای محسوب می‌شوند (حسینی و نوری، ۱۴۰۱: ۷۸). این تحولات نشان‌دهنده تغییر در الگوهای تأمین انرژی منطقه و لزوم تطبیق سیاست‌های انرژی با این تحولات است (زارعی و عبداللهی، ۱۴۰۲: ۱۵۶).

افراط‌گرایی و تهدیدهای امنیتی در شبه‌قاره هند: افراط‌گرایی و تروریسم در شبه‌قاره هند به دلیل موقعیت ژئوپلیتیکی و داشتن سلاح هسته‌ای، تهدیدی جدی برای امنیت منطقه‌ای و جهانی محسوب می‌شود (شاه‌مرادی، ۱۳۹۸: ۵۴-۵۵). گروه‌هایی مانند سپاه صحابه، لشکر طیبه، لشکر جهنگوی و طالبان پاکستان فعالیت‌های ضدشیعی و ضدایرانی دارند. **حضور غیررسمی بازیگران منطقه‌ای:** عربستان سعودی از طریق گسترش وهابیت و حمایت از مدارس دینی در پاکستان و هند، نفوذ خود را افزایش داده است. این نفوذ موجب تشدید تنش‌های مذهبی و تهدید روابط ایران و پاکستان شده است (رفیع، ۱۳۹۴: ۱۸۰).

روابط مناقشه‌آمیز هند و پاکستان: هند و پاکستان از زمان تقسیم هند در سال ۱۹۴۷، درگیر اختلافات عمیق و چندبعدی بوده‌اند که مهم‌ترین آن‌ها مربوط به منطقه کشمیر است؛ منطقه‌ای که هر دو کشور آن را تحت حاکمیت خود می‌دانند و بر سر آن سه جنگ مستقیم (۱۹۴۷، ۱۹۶۵، ۱۹۷۱) و بحران‌های بزرگی مانند جنگ کارگیل (۱۹۹۹) را تجربه کرده‌اند. این اختلافات علاوه بر مسائل سرزمینی، ریشه در تفاوت‌های قومی، مذهبی (اکثریت هندو در هند و اکثریت مسلمان در پاکستان) و هویتی دارد و با دخالت‌های امنیتی، حمایت از گروه‌های شبه‌نظامی و رقابت‌های ژئوپلیتیکی با قدرت‌های بزرگ همراه بوده است. این رقابت امروزه در

قالب رقابت نظامی (شامل سلاح‌های هسته‌ای)، نفوذ منطقه‌ای و رقابت اقتصادی ادامه دارد و باعث شده هرگونه نزدیکی یک کشور ثالث — مانند ایران — به یکی از طرفین، موجب نگرانی و حساسیت طرف دیگر می‌شود (گروه بحران بین‌المللی، ۱۴۰۰، ۱۵).

ترسیم چشم‌انداز و اهداف کلان جمهوری اسلامی ایران در منطقه شبه قاره هند پس از بررسی محیطی انجام شده با مشارکت خبرگان از طریق مصاحبه‌های صورت گرفته چشم‌انداز و اهداف کلان مؤثر بر ارتقاء جایگاه ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران در منطقه شبه قاره هند مبتنی بر حوزه‌های طبیعی، انسانی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، نظامی و امنیتی به طور کلی به شرح زیر تدوین گردیده است.

((در افق ۱۴۱۴ جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک قدرت منطقه‌ای و جهانی و یک بازیگر کلیدی در شبه‌قاره هند، با تحقق اهداف کلان شامل: تقویت روابط سیاسی و دیپلماتیک، گسترش همکاری‌های اقتصادی و انرژی، تحکیم روابط فرهنگی و تاریخی، همکاری‌های امنیتی و نظامی، حمایت از وحدت جهان اسلام، همکاری‌های علمی و فناوری، تقویت دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای، توسعه زیرساخت‌های ارتباطی و ترانزیتی، مقابله با تحریم‌ها و فشارهای بین‌المللی، ارتقاء جایگاه منطقه‌ای و بین‌المللی جایگاه ژئوپلیتیکی خود را به عنوان یک شریک راهبردی برای کشورهای منطقه تثبیت و نقش مهمی در ایجاد ثبات و امنیت منطقه‌ای ایفا خواهد نمود.))

روش تحقیق:

روش تحقیق از لحاظ جمع‌آوری داده به این دلیل که هم از داده‌های کیفی و هم از داده‌های کمی استفاده می‌نماید از نوع آمیخته اکتشافی می‌باشد. و به لحاظ رهیافت توصیفی-تحلیلی از نوع اکتشافی خواهد بود.

جامعه آماری تحقیق:

با توجه به تخصصی بودن موضوع تحقیق، محدودیت افراد خبره و صاحب نظر مرتبط با مسائل ژئوپلیتیک و شناخت کشورهای شبه قاره هند، جامعه آماری برای پرسش‌نامه و مصاحبه این تحقیق که بتواند نیازهای علمی آن را برآورده سازد، ۴۸ نفر محدود شده است. ویژگی‌های خبرگان و صاحب‌نظران مورد نظر در جامعه آماری فوق عبارت‌اند از: صاحب‌نظران و خبرگان مرتبط با مفاهیم ژئوپلیتیک و شبه قاره هند دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و بالاتر مرتبط با موضوع تحقیق دارای جایگاه حداقل سرتیپی و به بالا و هم‌تراز کشوری آن دارای سابقه خدمت در مشاغل راهبردی مرتبط با پژوهش

دارای آثار علمی و پژوهشی در زمینه موضوعات اصلی مورد بررسی در این رساله حتی الامکان دارای سابقه خدمت در یکی از کشورهای هند، پاکستان و بنگلادش

جدول ۲: تعداد جامعه آماری تحقیق

ردیف	جامعه آماری	تعداد
۱	برخی از مسئولین کشوری شاغل در وزارت امور خارجه، شورای راهبردی روابط خارجی، سازمان جغرافیایی کشور که سابقه مطالعاتی و پژوهشی در منطقه شبه‌قاره هند دارند.	۱۰
۲	برخی از استادان دانشگاه عالی دفاع ملی و سایر دانشگاه‌های کشور آشنا با موضوعات مورد مطالعه	۱۳
۳	برخی از استادان دانشگاه‌های خارج از کشور (هند، پاکستان و ...)	۳
۴	برخی از مسئولین نظامی شاغل در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران که سابقه مطالعاتی، پژوهشی یا حضور در منطقه شبه‌قاره هند دارند.	۱۲
۵	برخی از مسئولین نظامی شاغل در دانشگاه‌های ارتش جمهوری اسلامی ایران که سابقه مطالعاتی، پژوهشی و حضور در منطقه شبه‌قاره هند دارند.	۱۰
جمع کل		۴۸

حجم نمونه تحقیق:

نظر به این که تعداد کل جامعه آماری پژوهش که به صورت هدفمند و برابر شرایط و مشخصات پیش گفته و به واسطه تخصصی بودن و جنبه‌های راهبردی پژوهش برابر با ۴۸ نفر می‌باشد و با توجه به این که حجم جامعه آماری کمتر از ۱۰۰ نفر برآورد گردیده است، لذا حجم نمونه آماری تحقیق با حجم جامعه آماری منطبق و همان ۴۸ نفر برآورد می‌گردد. بر همین اساس، نمونه‌گیری به صورت تمام شمار انجام می‌گیرد.

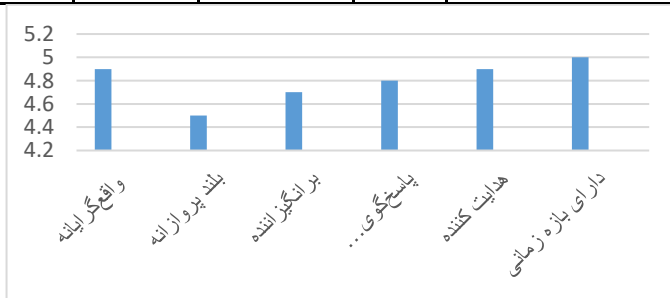
تجزیه و تحلیل هدف تحقیق

از هم‌پوشانی ادبیات تحقیق و همچنین مصاحبه‌های انجام شده، چشم‌انداز ارتقاء جایگاه ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران در منطقه شبه قاره هند و اهداف کلان مؤثر در ارتقاء جایگاه ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در منطقه شبه قاره هند از طریق مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای احصاء که برابر نظر جامعه نمونه آماری تجزیه و تحلیل داده‌ها مطابق با آزمون تی- تست به شرح ذیل تعیین گردیده است.

الف) چشم‌انداز:

جدول ۳: چشم‌انداز مؤثر در ارتقاء جایگاه ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران

گویه	میانگین	مقدار آزمون تی	درجه آزادی	سطح معناداری
واقع‌گرایانه	۴/۹	۹.۵۳۰	۱۱	۰.۰۰۰
بلند پروازانه	۴/۵	۱۱.۳۸۴	۱۱	۰.۰۰۰
برانگیزاننده	۴/۷	۱۰.۶۷۱	۱۱	۰.۰۰۰
پاسخ‌گوی تغییرات محیط	۴/۸	۷.۳۴۰	۱۱	۰.۰۰۰
هدایت‌کننده	۴/۹	۹.۵۳۰	۱۱	۰.۰۰۰
دارای بازه زمانی	۵	۹.۷۵۳	۱۱	۰.۰۰۰

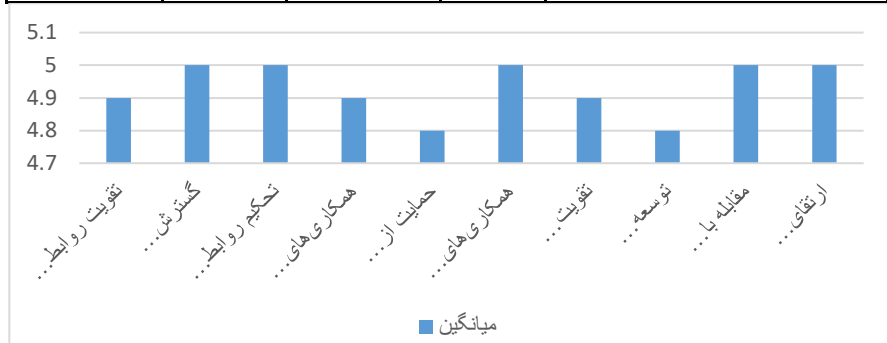
نمودار ۱: چشم‌انداز مؤثر در ارتقاء جایگاه ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران

جدول و نمودار بالا بیانگر آن است که برابر نظر جامعه نمونه آماری، تعداد ۶ ویژگی چشم‌انداز ارتقاء جایگاه ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران در منطقه شبه قاره هند، با ضریب اطمینان ۹۵٪ و خطای ۵٪ در ارتقاء جایگاه ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران نقش‌آفرین و معنادار هستند: دارای بازه زمانی، واقع‌گرایانه، هدایت‌کننده، پاسخ‌گوی تغییرات محیط، برانگیزاننده، بلندپروازانه (پ) اهداف کلان:

جدول ۴: اهداف کلان مؤثر در ارتقاء جایگاه ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در شبه‌قاره هند

گویه	میانگین	مقدار آزمون تی	درجه آزادی	سطح معناداری
تقویت روابط سیاسی و دیپلماتیک	۴/۹	۹.۵۳۰	۱۱	۰.۰۰۰
گسترش همکاری‌های اقتصادی و	۵	۹.۷۵۳	۱۱	۰.۰۰۰

گویه	میانگین	مقدار آزمون تی	درجه آزادی	سطح معناداری
انرژی				
تحکیم روابط فرهنگی و تاریخی	۵	۹.۷۵۳	۱۱	۰.۰۰۰
همکاری‌های امنیتی و نظامی	۴/۹	۹.۵۳۰	۱۱	۰.۰۰۰
حمایت از وحدت جهان اسلام	۴/۸	۷.۳۴۰	۱۱	۰.۰۰۰
همکاری‌های علمی و فناوری	۵	۹.۷۵۳	۱۱	۰.۰۰۰
تقویت دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای	۴/۹	۹.۵۳۰	۱۱	۰.۰۰۰
توسعه زیرساخت‌های ارتباطی و ترانزیتی	۴/۸	۷.۳۴۰	۱۱	۰.۰۰۰
مقابله با تحریم‌ها و فشارهای بین‌المللی	۵	۹.۷۵۳	۱۱	۰.۰۰۰
ارتقای جایگاه منطقه‌ای و بین‌المللی	۵	۷.۲۸۸	۱۱	۰.۰۰۰

نمودار ۲: اهداف کلان مؤثر در ارتقاء جایگاه ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در شبه‌قاره هند
جدول و نمودار بالا بیانگر آن است که برابر نظر جامعه نمونه آماری، تعداد ۱۰، هدف کلی مشروحه ذیل به ترتیب اولویت میانگین با ضریب اطمینان ۹۵٪ و خطای ۵٪ در ارتقاء جایگاه ژئوپلیتیکی ج.ا.ایران در شبه‌قاره هند نقش آفرین و معنادار هستند:

۱. گسترش همکاری‌های اقتصادی و انرژی
۲. تحکیم روابط فرهنگی و تاریخی
۳. همکاری‌های علمی و فناوری
۴. مقابله با تحریم‌ها و فشارهای بین‌المللی
۵. ارتقاء جایگاه منطقه‌ای و بین‌المللی
۶. تقویت روابط سیاسی و دیپلماتیک
۷. همکاری‌های امنیتی و نظامی
۸. حمایت از وحدت جهان اسلام

۹. تقویت دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای

۱۰. توسعه زیرساخت‌های ارتباطی و ترانزیتی

نتیجه‌گیری:

چشم‌انداز ارتقاء جایگاه ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران در منطقه شبه قاره هند، ((در افق ۱۴۱۴ جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک قدرت منطقه‌ای و جهانی و یک بازیگر کلیدی در شبه‌قاره هند، با تحقق اهداف کلان شامل: تقویت روابط سیاسی و دیپلماتیک، گسترش همکاری‌های اقتصادی و انرژی، تحکیم روابط فرهنگی و تاریخی، همکاری‌های امنیتی و نظامی، حمایت از وحدت جهان اسلام، همکاری‌های علمی و فناوری، تقویت دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای، توسعه زیرساخت‌های ارتباطی و ترانزیتی، مقابله با تحریم‌ها و فشارهای بین‌المللی، ارتقاء جایگاه منطقه‌ای و بین‌المللی جایگاه ژئوپلیتیکی خود را به عنوان یک شریک راهبردی برای کشورهای منطقه تثبیت و نقش مهمی در ایجاد ثبات و امنیت منطقه‌ای ایفا خواهد نمود.))

ویژگی‌های چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در منطقه شبه قاره هند

ویژگی‌های چشم‌انداز ارتقاء جایگاه ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران در شبه‌قاره هند، به شرح زیر ارائه می‌شوند.
دارای بازه زمانی، واقع‌گرایانه، هدایت‌کننده، پاسخ‌گوی تغییرات محیط، برانگیزاننده، بلند پروازانه

اهداف چشم‌انداز ارتقاء جایگاه ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران در منطقه شبه قاره هند،

اهداف تحقق چشم‌انداز ارتقای جایگاه ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران در شبه‌قاره هند شامل مجموعه‌ای از اهداف کلان و خرد است که در راستای تثبیت جایگاه ایران به عنوان یک بازیگر مؤثر در منطقه طراحی شده‌اند. این اهداف بر اساس اسناد رسمی، تحلیل‌های راهبردی و گزارش‌های معتبر استخراج شده‌اند. در ادامه، اهداف تحقق این چشم‌انداز ارائه می‌شوند.

۱- **تحکیم روابط فرهنگی و تاریخی:** بهره‌گیری ایران از اشتراکات تاریخی و فرهنگی عمیق با شبه‌قاره هند، به‌ویژه در زمینه زبان فارسی و میراث مشترک اسلامی، که این ویژگی به ایران امکان می‌دهد تا روابط خود را بر پایه‌های محکم فرهنگی استوار کند

۲- **گسترش همکاری‌های اقتصادی و انرژی:** ایران به عنوان یکی از تولیدکنندگان بزرگ نفت و گاز، به دنبال افزایش صادرات انرژی به کشورهای شبه‌قاره است. پروژه‌هایی مانند خط لوله صلح (ایران-پاکستان-هند) از جمله ویژگی‌های بارز این چشم‌انداز هستند.

۳- **همکاری‌های امنیتی و نظامی:** ایران به دنبال همکاری با کشورهای شبه‌قاره در مبارزه با تروریسم، افراط‌گرایی و قاچاق مواد مخدر است. این ویژگی نشان‌دهنده تعهد ایران به ایجاد ثبات در منطقه است.

۴- **حمایت از وحدت جهان اسلام:** ایران به عنوان یک کشور اسلامی، به دنبال تقویت وحدت و همکاری میان کشورهای اسلامی در شبه‌قاره هند است. این ویژگی به‌ویژه در روابط با پاکستان و بنگلادش مشهود است

۵- **مقابله با تحریم‌ها و فشارهای بین‌المللی:** ایران از روابط با کشورهای شبه‌قاره، به‌ویژه هند، برای کاهش اثرات تحریم‌های بین‌المللی استفاده می‌کند. این ویژگی نشان‌دهنده انعطاف‌پذیری استراتژی ایران در شرایط تحریم است

۶- **ارتقاء جایگاه منطقه‌ای و بین‌المللی:** ایران به دنبال افزایش نفوذ خود در شبه‌قاره هند به‌عنوان بخشی از استراتژی کلان منطقه‌ای است. این ویژگی نشان‌دهنده بلندپروازی ایران در عرصه بین‌المللی است

۷- **همکاری‌های علمی و فناوری:** ایران به دنبال توسعه همکاری‌های علمی و فناوری با کشورهای شبه‌قاره است. این ویژگی نشان‌دهنده اهمیت علم و فناوری در استراتژی ایران است.

۸- **تقویت روابط سیاسی و دیپلماتیک:** ایران به دنبال حفظ تعادل در روابط با کشورهای رقیب در شبه‌قاره، مانند هند و پاکستان، است. این ویژگی نشان‌دهنده دیپلماسی هوشمندانه ایران در مدیریت روابط منطقه‌ای است

۹- **توسعه زیرساخت‌های ارتباطی و ترانزیتی:** ایران به دنبال ایجاد کریدورهای ترانزیتی و حمل‌ونقل بین ایران و کشورهای شبه‌قاره برای تسهیل تجارت و همکاری‌های اقتصادی است. این ویژگی نشان‌دهنده توجه ایران به توسعه زیرساخت‌ها است.

۱۰- **تقویت دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای:** ایران از ابزارهای دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای برای بهبود تصویر خود در شبه‌قاره هند استفاده می‌کند. این ویژگی نشان‌دهنده اهمیت دیپلماسی نرم در استراتژی ایران است.

پیشنهادهای اجرایی:

با توجه به پیچیدگی‌های روابط بین هند، پاکستان و بنگلادش، به مسئولین محترم کشوری و لشکری پیشنهاد می‌گردد، جهت تحقق چشم‌انداز ارتقاء جایگاه ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران در منطقه شبه قاره هند، ضمن پیگیری اهداف اشاره شده اقدامات اجرایی زیر را به عمل آورند:

✓ ج.ا. ایران به منظور ارتقاء جایگاه ژئوپلیتیکی خود در شبه قاره هند با توجه به اختلافات

شدید هند و پاکستان می‌بایست با بهره‌گیری از یک سیاست خارجی متعادل، غیرتحریبی (Non-Alignment) و عملگرا، همزمان روابط قوی و سازنده با هند و پاکستان را حفظ کند، بدون آنکه درگیر تنش‌های تاریخی این دو کشور شود؛ این امر از طریق تفکیک حوزه‌های همکاری — مانند تقویت امنیت مرزی و همکاری انرژی با پاکستان و توسعه پروژه‌های زیرساختی مانند بندر چابهار با هند — و ایجاد وابستگی متقابل اقتصادی و راهبردی محقق می‌شود، به گونه‌ای که هر دو کشور احساس کنند ایران به عنوان شریکی ضروری و غیرقابل جایگزین در دسترسی به مناطق آسیای مرکزی و امنیت منطقه‌ای عمل می‌کند، این در حالی است که ج.ا.ایران باید از اظهارات سیاسی تیز، حمایت از یک طرف در اختلافات دوطرفه یا حرکت‌های نمادین که ممکن است طرف دیگر را ناراحت کند، پرهیز کند و به جای آن، از دیپلماسی شفاف، همکاری فنی و اقدامات عملی برای جلب اعتماد طرفین استفاده کند، تا هم هند و هم پاکستان بپذیرند که رابطه با ایران نه تنها به نفع ملی‌شان است، بلکه تضعیف این رابطه، به معنای از دست دادن یک فرصت راهبردی خواهد بود

✓ حضور فعال در سازمان‌های منطقه‌ای مانند SCO، SAARC و OIC است به منظور حل اختلافات منطقه‌ای، همکاری در زمینه‌های امنیتی، مبارزه با تروریسم و تقویت دیپلماسی چندجانبه است.

✓ توسعه کریدورهای تجاری شمال-جنوب و چابهار، جذب سرمایه‌گذاری هندی در بخش‌های زیرساختی، انرژی و فناوری و تنوع‌بخشی به صادرات غیرنفتی ایران

✓ ترویج زبان فارسی از طریق دوره‌های آموزشی با تشکیل مراکز فرهنگی و آموزشی ایرانی در کشورهای منطقه و توسعه تبادلات علمی و دانشجویی با دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی منطقه و برگزاری جشنواره‌ها و نمایشگاه‌های مشترک ایجاد پارک‌های فناوری مشترک و تبادل دانشجو و پژوهشگر نیز از دیگر محورهای این همکاری است

✓ حمایت از حقوق مسلمانان و شیعیان در منطقه از طریق تعاملات فرهنگی و دینی، وحدت اسلامی

✓ افزایش تبادلات رسانه‌ای و فرهنگی با کشورهای منطقه.

✓ توسعه بندر چابهار به عنوان یک هاب تجاری و سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های منطقه، از جمله حمل‌ونقل، انرژی و فناوری اطلاعات.

✓ جذب سرمایه‌گذاری و فناوری منطقه و کاهش وابستگی خود به دیگر مناطق.

پیشنهادهای پژوهشی:

✓ بررسی نقش ایران در گسترش دیپلماسی عمومی در شبه قاره هند

- ✓ تدوین طرح‌های منطقه‌ای برای مقابله با وهابیت و تروریسم
✓ بررسی توانمندی‌های ایران در حوزه فناوری‌های نظامی و دفاعی در منطقه

منابع

- احمدی، محمد، صادقی، رضا. (۱۴۰۲). تحلیل روابط تاریخی ایران و هند در عصر باستان. *مجله مطالعات خاورمیانه*، ۱۷۵-۱۹۰.
- احمدیان، علی، حسینی، محمد. (۱۴۰۲). تحلیل روابط ایران و هند در عهده دوم روحانی. *فصلنامه مطالعات استراتژیک*، ۷۵-۹۲.
- احمدیان، علی، حسینی، محمد. (۱۴۰۲). تحلیل ژئوپلیتیک شبه‌قاره هند در قرن بیست و یکم. *فصلنامه مطالعات جنوب آسیا*، ۸۵-۱۰۲.
- ایزدی، مصطفی، ۱۳۹۶ جزوه درسی مدیریت استراتژیک، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی
- باقری، علی، رحیمی، محمد. (۱۴۰۱). تأثیرات فرهنگی فارسی در موسیقی شبه‌قاره هند. *مجله مطالعات هنری آسیا*، ۸۵-۱۰۰.
- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۹۹)، *اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک*، مشهد، انتشارات پاپلی، چاپ ششم
- حسینی، رضا، نوری، سعید. (۱۴۰۱). *تحلیل پروژه‌های خط لوله در جنوب آسیا*. مجله انرژی و توسعه، ۷۵-۹۰.
- حسینی، محمد، رضوی، سید محمد. (۱۴۰۲). تحلیل توزیع جغرافیایی مسلمانان شیعه در جنوب آسیا. *فصلنامه مطالعات مذهبی*، ۲۳۰-۲۴۵.
- حسینی، محمد، عبداللهی، علی. (۱۴۰۲). موقعیت استراتژیک پاکستان در سیاست‌های منطقه‌ای. *فصلنامه مطالعات جنوب آسیا*، ۱۲۵-۱۴۲.
- حسینی، محمد، علیزاده، رضا. (۱۴۰۱). تحلیل تنوع فرهنگی در شبه‌قاره هند. *مجله مطالعات فرهنگی آسیا*، ۱۵۸-۱۴۰.
- حسینی، محمد، علیزاده، رضا. (۱۴۰۲). تحلیل موقعیت استراتژیک بنگلادش در قرن بیست و یکم. *فصلنامه مطالعات جنوب آسیا*، ۷۵-۹۰.
- رضایی، علی، محمدی، محمد. (۱۴۰۲). بررسی روابط ایران و بنگلادش در چارچوب ژئوپلیتیک. *پژوهشنامه روابط بین‌الملل*، ۱۵۰-۱۶۵.
- رضوی، سید محمد، محمدی، رضا. (۱۴۰۱). چالش‌ها و فرصت‌های دیپلماسی اقتصادی ایران در منطقه. *مجله جغرافیا و سیاست*، ۱۲۰-۱۳۸.
- رفیع، حسین، ۱۳۹۴، تأثیر نفوذ وهابیت در پاکستان بر روابط این کشور با جمهوری اسلامی ایران، *مطالعات روابط بین‌المللی*، سال ۸، شماره ۳۲، ۱۷۷-۲۱۱: دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی
- زارعی، حسین، رضایی، محمد. (۱۴۰۲). تحلیل ژئوراهبردی پاکستان در نظریه‌های کلاسیک. *فصلنامه مطالعات استراتژیک*، ۳۰۰-۳۱۵.

- زارعی، حسین، عبداللّهی، محمد. (۱۴۰۲). تحلیل تأثیر عوامل مذهبی بر سیاست‌های منطقه‌ای در جنوب آسیا. *فصلنامه مطالعات استراتژیک*، ۸۵-۱۰۲.
- زارعی، حسین، نعمتی، فاطمه. (۱۴۰۲). بررسی تحولات سیاسی شبه‌قاره هند پس از استقلال. *پژوهشنامه روابط بین‌الملل*، ۷۵-۹۰.
- زارعی، حسین، نعمتی، فاطمه. (۱۴۰۲). بررسی ظرفیت‌های تجاری ایران و هند در قرن ۲۱. *پژوهشنامه روابط بین‌الملل*، ۹۰-۱۰۵.
- زارعی، علی، عبداللّهی، فاطمه. (۱۴۰۲). تحلیل راهبردهای تأمین انرژی کشورهای جنوب آسیا. *پژوهشنامه روابط بین‌الملل انرژی*، ۱۵۰-۱۶۵.
- شاهمرادی، حسین، ۱۳۹۸، فرصت‌ها و تهدیدهای ژئوپلیتیکی *ج/ا/ایران* در حوزه شبه قاره هند (با رویکرد توسعه یا افزایش قدرت ملی *ج/ا/ایران*)، دانشگاه عالی دفاع ملی - پژوهشکده امنیت-گروه ژئوپلیتیک
- طاهری، ابراهیم، بیات، محسن، بهار و تابستان ۱۳۹۷، روابط خارجی هند فرصت‌ها و محدودیت‌های پیش روی جمهوری اسلامی ایران *فصلنامه مطالعات شبه قاره دوره ۱۰*، شماره ۳۴، ۱۹۱-۲۱۰، دانشگاه سیستان و بلوچستان
- علیزاده، رضا، موسوی، سید علی اکبر. (۱۴۰۱). تحلیل ژئواکونومیک پاکستان در قرن بیست و یکم. *مجله جغرافیا و توسعه*، ۸۵-۱۰۲.
- کریمی، حمید، نوری، سعید. (۱۴۰۱). اهمیت خلیج بنگال در سیاست‌های دریایی آسیایی. *مجله جغرافیا و امنیت*، ۱۲۰-۱۳۵.
- کریمی، حمید، نوری، سعید. (۱۴۰۲). هویت چندفرهنگی شبه‌قاره هند: چالش‌ها و فرصت‌ها. *فصلنامه آسیایی*، ۸۵-۱۰۲.
- کریمی، حمید، نوری، فاطمه. (۱۴۰۲). نقش مذهب در روابط بین‌المللی جنوب آسیا. *مجله جغرافیا و سیاست*، ۱۵۰-۱۶۵.
- کریمی، حمید، نوری، محمد. (۱۴۰۲). نقش پاکستان در معماری قدرت آسیایی. *پژوهشنامه روابط بین‌الملل*، ۱۶۸-۱۵۰.
- گروه بحران بین‌المللی. (۱۴۰۰). کاهش تنش‌های بین هند و پاکستان (*گزارش/آسیا*، شماره ۳۰۳). بروکسل: ICG.
- لعل نهر، جواهر، ۱۳۶۱، کشف هند، ترجمه محمود تفضلی، جلد اول، چاپ دوم، تهران، امیرکبیر
- متقی دستتائی، افشین، رحمانی، حامد، ۱۴۰۰، تأثیر موقعیت ژئوپلیتیکی هند در همگرایی اقتصادی با ایران، *اولین همایش بین‌المللی حکمرانی و کشور در ایران*
- محمدی، رضا، حسینی، سید. (۱۴۰۱). نقش پاکستان در معماری قدرت آسیایی. *مجله جغرافیا و سیاست بین‌الملل*، ۱۲(۳)، ۱۸۵-۲۰۲.
- محمدی، رضا، عبداللّهی، علی. (۱۴۰۲). بررسی تأثیر تنوع قومی بر سیاست‌های منطقه‌ای در شبه‌قاره هند. *پژوهشنامه روابط بین‌الملل*، ۱۲۰-۱۳۵.

- موسوی، حسن، کاظمی، فاطمه. (۱۴۰۲). بررسی پیوندهای تمدنی ایران و هند از عصر اشکانیان تا امروز. *پژوهشنامه تاریخ فرهنگی*، ۶(۴)، ۱۵۰-۱۶۵.
- موسوی، حسن، کریمی، محمد. (۱۴۰۲). بررسی چالش‌های انرژی در شبه‌قاره هند. *فصلنامه مطالعات انرژی*، ۱۳۵-۱۲۰.
- نجفی، سید، حامدی، رضا. (۱۴۰۲). بررسی وضعیت آموزش زبان فارسی در دانشگاه‌های هند. *فصلنامه زبان‌شناسی کاربردی*، ۶۵-۷۸.
- نصیری، احسان (۱۳۹۹)، *رساله دکتری با عنوان طرح راهبردی ارتقاء نقش سواحل مکران در بازدارندگی دفاعی جمهوری اسلامی ایران*، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع ملی
- نعمت‌آبادی، فاطمه. قاسمی، حسین. (۱۴۰۲). تحلیل نقش ادبیات فارسی در شکل‌گیری ادبیات هندی. *پژوهشنامه ادبیات آینده*، ۱۵۰-۱۶۵.
- نعمت‌الهی، علی،، فرجی، سعید. (۱۴۰۱). تأثیرات فرهنگی ایران در شبه‌قاره هند. *فصلنامه فرهنگ و هنر*، ۱۰۲-۸۵.
- هادی‌پور، میثم و همکاران پاییز ۱۳۹۸، فرصت‌های ژئوپلیتیکی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در جنوب آسیا (شبه‌قاره هند)، *نشریه جغرافیا و توسعه*، ۳۱-۵۸
- منابع لاتین
- ESMAP (2008). *Potential and Prospects for Regional Energy Trade in the South Asia Region*, The International Bank for Reconstruction and Development/THE WORLD BANK GROUP
- Cohen, S. B. (2009). *Geopolitics of the World System*. Lexington Books .
- Raja Mohan, C. (2016). *India and the Balance of Power: The Quest for Order in the 21st Century*. Oxford University Press.
- Thompson, P. (2019). Energy Security in South Asia: Challenges and Opportunities . *International Energy Journal*, 25(3), 167-182 .
- Twinning, Daniel (2008), "India's Relations with Iran and Myanmar: Rogue State or Responsible Democratic Stakeholder?" *India Review*, 7

Center for Strategic Studies of the
Islamic Republic of Iran Army

**Journal Of
Army Strategic Research
Print ISSN:27834212
Volume 5, Issue 16
Summer 2026
P.P. 71-88**

Vision and Grand Objectives Influencing the Enhancement of the Islamic Republic of Iran's Geopolitical Position in the Indian Subcontinent

Abbas Eraghchi, Mohammad Shah Mohammadi, Gholamreza Nasir poor, Mohsen Darvishi

Abstract:

Iran is situated in one of the world's most geopolitically sensitive regions, and the Indian subcontinent, as a pivotal point at the intersection of Central Asia, the Middle East, and Southeast Asia, holds significant importance in Iran's foreign policy. Therefore, this research, employing a mixed-method approach and relying on high-level governmental documents, field data, and expert opinions, aims to delineate the vision and grand objectives influencing the enhancement of the Islamic Republic of Iran's geopolitical position in the Indian subcontinent. The findings of this study indicate that the Islamic Republic of Iran, through the realization of grand objectives including: expanding economic and energy cooperation, strengthening cultural and historical relations, scientific and technological collaboration, countering international sanctions and pressures, reinforcing political and diplomatic relations, security and military cooperation, supporting the unity of the Islamic world, strengthening public and media diplomacy, and developing communication and transit infrastructures, will enhance its geopolitical position in the Indian subcontinent while consolidating its status as a key regional actor.

Keywords: Geopolitics, Indian Subcontinent, Vision, Grand Objectives

Citation: Eraghchi, Abbas; Shah Mohammadi, Mohammad; Nasir poor, Gholamreza; Darvishi, Mohsen (2026). Vision and Grand Objective Influencing the Enhancement of the Islamic Republic of Iran's Geopolitical Position in the Indian Subcontinent. *Quarterly Journal of Army Strategic Research* 5 (16) 71-88.

-
1. Associate Professor, School of International Relations, Ministry of Foreign Affairs Tehran, Iran.
 2. Associate Professor, National Defense University and Strategic Research Institute Tehran, Iran. (Corresponding Author) Email: mohammad.shm1347@gmail.com
 3. Assistant Professor, Command and Staff University of the Islamic Republic of Iran Army (DAFUS AJA) Tehran, Iran.
 4. PhD Student, National Defense University and Strategic Research Institute Tehran, Iran.

**Received: 2026/05/31
Accepted: 2026/08/14**

Article Type: Research - based